

Eesti keele didaktika

Kaisa Salm

Õppelemendi teema: Kõne struktuur, koostamine ning esitamine

Gümnaasium (12. klass), kohaldatuna ehk ka 9. klass

Eesmärgid: õpilane teab kõne ehitust, erinevaid kõnede liike ning nende eesmäärke, kuidas ning mis vahenditega neid eesmäärke saavutada. Õpilane oskab neid teadmisi rakendada, koostades 12. klasside esindaja lõpuaktuse kõne.

Õppelemendi ülesannetes peatutakse ka kujundlikul keelekasutusel, stiilil, mitteverbaalsetel väljendusvahenditel.

Õppeülesannetes on kirjutamist, kuulamist, vaatamist, lugemist.

Õppelement on tinglikult tundideks jaotatud, iga tund eraldi leheküljel.

Hinnatakse kirjalikke loovtöid, valikuliselt rühmatööst osavõttu.

Õppelement

Õpetaja	Õpilane
Milliseid kõnesid õpilased varem kuulnud, näinud on? Kas nad on ise kõnesid pidanud? Küsimusi võib siin vestluse käigus välja mõelda. Näiteid võib tuua ka filmidest ("Braveheart'i" filmi kuulus kõne) <i>Siin võib näidata mõningaid katkendeid näiteks ajalooliselt tuntud kõnedest (M. Luther King "I have a dream"). Seda kõnet teavad õpilased kindlasti.</i> http://www.youtube.com/watch?v=zpFqzIXOGd8&feature=related - President Ilvese kõne Öölaulupeol http://www.youtube.com/watch?v=lu7IynJK52U - President Rüütlil aastavahetuse kõne (2001) http://www.youtube.com/watch?v=iEMXaTktUfA&feature=fvw - Martin Luther King "I have a dream" (täispikk kõne, 6.20 min kuulus "I have a dream") Võib teha klassisisese vestlusena või rühmades ning seejärel teeb õpetaja kokkuvõtte.	Meenuta, milliseid kõnesid sa kuulnud, näinud oled? Kas oled ise kõnesid pidanud? Kui, siis mis puhul ning mis oli kõne teema?
Õpilastele näidatakse katkendeid kõnedest (või kuulatakse), mida nad arvatavasti teavad (presidendi uusaastatervitus, aastapäevakõne, poliitiline kõne, kooliüritusel salvestatud direktori kõne vms). Kõned võiksid olla eesmärkidelt erinevad. Rühmatööna arutavad, mis eesmärk võiks neil kõnedel olla. Peab ka põhjendama, miks just nii otsustati.	Vaata (katkendeid) kõnedest. Arutlege rühmas, mis eesmärk neil kõnedel võiks olla. Mille järgi otsustasite?
Kõnede liigid ja eesmärgid – õpetaja loeng/esitlus	Koosta tabel, milles märgid tunnis kuulnud/nähtud kõnede liigi ning eesmärgid. Too iga liigi juurde veel näiteid.
Kodutöö: Õpilased loevad kodus läbi ühe kõne, märgivad lugedes ära kohad, millest selgub või mille järgi otsustavad kõne liigi ning eesmärgid. <i>Siin pakun välja President Ilvese uusaastatervituse, mida on võimalik hiljem ka kuulata. Kui arhiivist on võimalik kätte saada mõni Lennart Meri kõne, siis võiks loomulikult seda kasutada. Paraku ma ei leidnud ma internetist ühtegi.</i>	Loe läbi kõne ning märgi tekstis need kohad, mille järgi otsustad, mis liiki kõnega on tegemist ning mis on selle eesmärgid. <i>Lisa 1</i>

Kodus loetud kõne analüüs rühmas. Mis on selle kõne eesmärk? Mis liiki kõne see on? Mille järgi otsustasite? <i>Kõne pöördumine ning lõpetus on kohased pidulikule kõnele. Sellest tulenevalt on järgmiseks teemaks kõne struktuur.</i>	Võrrelda rühmas oma märkmeid. Mis on selle kõne eesmärgid? Mille järgi seda otsustasite?
Loetud kõne struktuuri analüüs. Rühma- või paaristööna	Millistest osadest see kõne koosneb? Kirjelda neid. Mismoodi saab veel kõnet alustada? Mismoodi lõpetada?
Vaadatakse/loetakse/kuulatakse eri liiki kõnede alguseid ning lõppe.	Täienda kõne liikide tabelit. Kirjuta iga liigi juurde, mil viisil võiks seda kõnet alustada ja lõpetada.
Õpilane kirjutab loetud kõnele kaks uut algust/lõppu.	Kirjuta kõnele kaks uut algust või lõppu. Kasuta erinevaid stiile. Kuidas mõjub kõne nüüd? Kas selle tähendus muutub, kui algus või lõpp on teistsugune?

Õpilased loevad läbi kõne. <i>Näiteks mõni Lennart Meri kõne ("Presidendikõned"). Lisa 2.</i> <i>Mõlemad loetavad tekstid on uusaastatervitused – siin saaks võrrelda erinevaid stiile jms. Vahelduse mõttes võiks ka mõne muu kõne kujundianalüüsiks valida.</i>	Loe läbi kõne. Mis liiki kõnega on tegemist? Mis on selle kõne eesmärgid?
Kõnekujundite meeldetuletamine. Õpilane leiab tekstist juba õpitud ning tuntud kõnekujundid. Lisaks märgib ära ka muud põnevad sõnakasutused, huvitavad laused jms. <i>Siin saab tähelepanu pöörata ka erinevatele keelenähtustele, näiteks üte ning selle kirjavahemärgid.</i>	Missugune oli teksti sõnastus? Milliseid huvitavaid sõnu ja väljendeid seal kasutati? Kas ning kuidas need mõjusid vastavalt kõne eesmärgile?
Kujundlik keelekasutus – õpetaja loeng/esitlus Ülevaade erinevatest kõne-, lause- ja kõlakujunditest. Esitluse järel loevad õpilased kõne uuesti läbi ning otsivad veel kujundeid.	Loe kõne uuesti läbi. Milliseid kujundeid veel leiad?
Õpilased muudavad kõne teksti, kasutades sünonüümseid kujundeid ning erineva stiilivarjundiga väljendusvahendeid. Kuidas mõjutab kõne stiil selle teemat ning eesmärke?	Kirjuta ümber osa kõnest. Kasuta olemasolevate kujundite asemel sünonüümseid, stiililt neutraalsemaid või vastupidi emotsionaalsemaid väljendeid. Kas kõne stiili muutmine mõjutab ka kõne teemat ning eesmärke? Põhjenda?
Kodutöö: Erinevad kõnede liigid. Õpilased kirjutavad lühikese kõne, jälgides eesmärki ning väljendusvahendeid.	Kirjuta lühike veenmis-, olme- või informeeriv kõne. Jälgi, et valitud väljendusvahendid teeniksid kõne eesmärki.

Kirjutatud kõnede analüüs rühmas. Õpilastel on võimalus enda tööd parandada ning täiendada.	Lugege rühmas oma kõned ette. Analüüsige neid vastavalt kõne liigile – kas valitud kujundid, struktuur jms toetab kõne eesmäärke? Tehke ettepanekuid ning parandusi.
Kõnede ettekandmine ning sellega seotud probleemid.	Kas kõne esitamine on sinu jaoks kerge või raske? Mis teeb selle raskeks? Mida saab teha, et kõne esitamine õnnestuks?
Videoklippide vaatamine – karismaatilisi kõnepidajaid. Mõnda klippi võib vaadata ka helita, kuna kõne täpne sisu pole oluline. Churchilli kõnelemist võiks kuulata heliga, sest tema juures on põnev just intonatsioon. Vaadata võiks erinevat liiki kõnesid. http://www.youtube.com/watch?v=eGhdX1SI3KY - Adolf Hitleri kõne 1933 (ingl subtiitrid) http://www.youtube.com/watch?v=xmf-YouZOxU&feature=related - Fidel Castro 1995 http://www.youtube.com/watch?v=BTRL_QraUrA - Winston Churchill 1941 Great Declaration http://www.youtube.com/watch?v=Z3GEqD7RKXs - Neil Kinnock räägib tooridest Nimekirjast on puudu Eesti esindajad, siia võiks lisada poliitikute kõnesid ning pöördumisi.	Vaata katkendeid erinevatest kõnepidajatest. Kas neid kõnesid on kerge jälgida? Mis teeb nende esinemise huvitavaks?
Mitteverbaalsed vahendid: kehakeel, miimika, žestid, intonatsioon, diktsioon jms.	Milliseid mitteverbaalseid vahendeid kasutatakse kõnepidamisel? Too näiteid nähtud katkenditest.

Kõne teema ning esitamise kokkusobivus. Mitteverbaalne väljendus vastavalt kõne teemale. Kehakeel, miimika, žestid, intonatsioon, diktsioon.	Vaadake rühmas veelkord katkendeid kõnedest. Täienda kõnede liikide tabelit. Milliseid mitteverbaalseid vahendeid kasutatakse erinevate kõneliikide juures? Kuidas need kõne eesmärgi täidavad?
Õpilased esitavad endakirjutatud kõnesid, kasutades mõne teisele kõneliigile omaseid mitteverbaalseid väljendusvahendeid. Näiteks paatoslikult esitatud informeeriv kõne või argumenteeriv pidulik kõne. Rühmad valivad välja parima, kes esitavad oma kõne uuesti terve klassi ees.	Loe rühmas ette (või esita peast) oma kõne. Esita see teistele kõneliikidele omaseid mitteverbaalseid väljendusvahendeid kasutades. Näiteks paatoslikult esitatud informeeriv kõne.
Õpilane kirjutab lõpuaktuse kõne 12. klasside esindajana. Kõne koostamisel arvestab kõneolukorda. Kodus harjutab õpilane ka kõne esitamist. Seda võib teha peegli ees, võimalusel saab filmida ning seejärel oma esinemist hinnata.	Sa pead koostama kõne 12. klasside esindajana lõpuaktusel. Meenuta õpitut ning kirjuta kõne, milles arvestad kõneolukorda. Harjuta ka esinemist. Kirjutamisel võid järgida George Orwelli nõuandeid. Orwelli retsept kõneleajale: Kirjutades vasta nendele küsimustele: 1. Mida ma tahan öelda? 2. Millised sõnad seda väljendavad? 3. Milline kujund annab sõnumit kõige paremini edasi? 4. Kas kujund on küllalt värske, et ta mõjule pääseks? Orwelli kuus reeglit kõnekirjutajale: 1. Ära kasuta metafoori, võrdlust või kõnekujundit, mida oled harjunud trükkis nägema. 2. Ära kasuta pikka sõna, kui lühike on olemas. 3. Kui sõna on võimalik lausest välja jätta, siis tee seda alati. 4. Ära kunagi kasuta umbisikulist tegumoodi, kui on võimalik näidata tegijat. 5. Ära iial kasuta võõrkeelset fraasi, teaduslikku või žargoonsõna, kui suudad välja mõelda argikeelse omasõna. 6. Paremini riku ükskõik millist eespoololevatest reeglitest, kui et ütled midagi täiesti barbaarset.